

4. Arz ve Talep Gelişmeleri

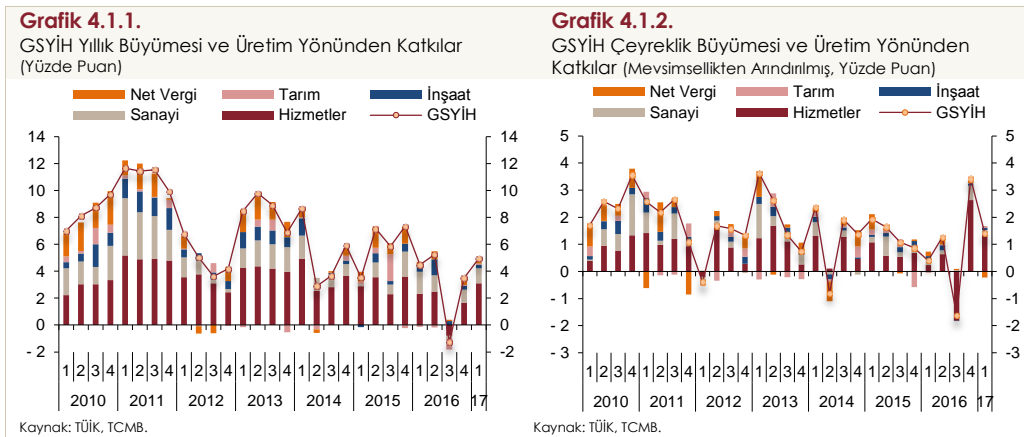
İktisadi faaliyet, yılın ilk çeyreğinde, Nisan Enflasyon Raporu'nda ortaya konulan görünüme kıyasla daha olumlu bir seyir izlemiştir. Dönemlik büyümenin temel sürükleyicileri ihracat, inşaat yatırımları ve kamu tüketimi olmuştur. Makine-teçhizat yatırımlarındaki zayıf seyir sürmüş, öne çekilen talebe bağlı olarak özel tüketim yavaşlamıştır. Bu dönemde mal ihracatındaki güçlü artışın yanı sıra turizm gelirlerindeki kısmi toparlanma da büyümeye destek vermiştir. Dönemlik büyümeye net ihracatın yüksek katkı yapması, cari işlemler dengesini destekleyen bir büyüme kompozisyonuna işaret etmiştir.

Öncü göstergeler, iktisadi faaliyetteki toparlanmanın ikinci çeyrekte güç kazandığına işaret etmektedir. Nisan-Mayıs dönemi sanayi üretimi verileri ve ikinci çeyreğe ilişkin İYA ve PMI göstergeleri, sanayide bir önceki döneme kıyasla daha güçlü bir artış sinyali vermiştir. İmalat sanayisine ek olarak, hizmet, perakende ticaret ve inşaat sektörlerinde de yakın dönemde daha kuvvetli bir faaliyet gözlenmektedir. Teşviklere konu olan gruplara yönelik tüketim talebi gücünü korurken, ilk çeyrek itibarıyla zayıf seyrini sürdüren yatırımlarda da kısmen iyileşme sinyalleri bulunmaktadır. Bu gelişmeler, ekonomideki toparlanmanın sektörel yayılımının bir önceki döneme kıyasla arttığı yönünde sinyal vermektedir.

Toparlanmanın işgücü piyasasına yansımalarıyla birlikte yurt içi talepteki iyileşme devam etmekte, mal ihracatında sektörler ve ülkeler geneline yayılan güçlü artışlarla net dış talebin büyümeye olumlu katkısı sürmektedir. Alınan destekleyici teşvik ve tedbirlerin katkısıyla iktisadi faaliyetteki toparlanmanın devam etmesi beklenmektedir. Öte yandan, gelişmiş ülke para politikalarına ilişkin belirsizlikler, sermaye akımlarının seyri ve jeopolitik gelişmeler, yakın dönemde olduğu gibi 2017 yılında da büyüme üzerinde aşağı yönlü risk teşkil etmektedir.

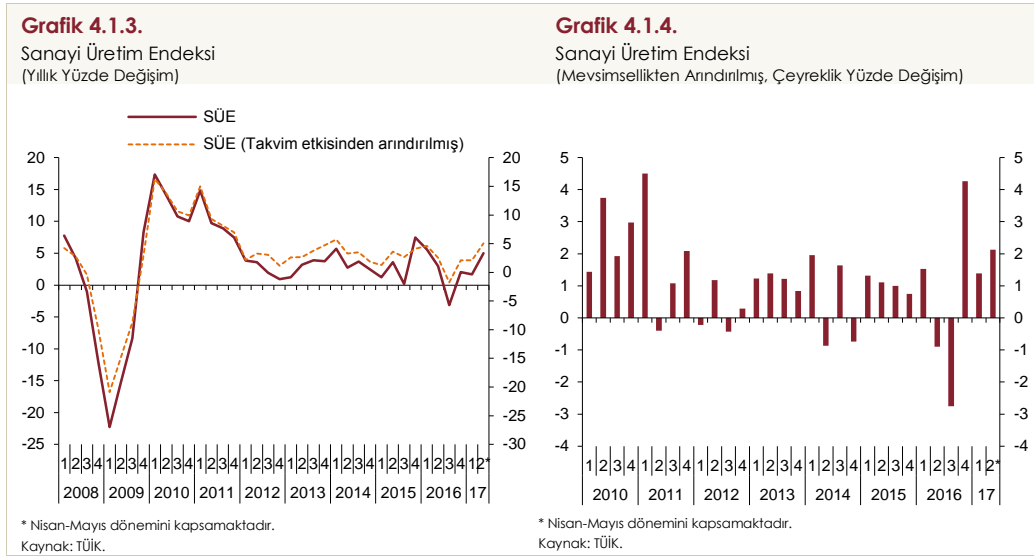
4.1. Arz Gelişmeleri

Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, 2017 yılı ilk çeyreğinde yıllık yüzde 5,0; mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış olarak ise bir önceki çeyreğe göre yüzde 1,4 oranında artmıştır. İlk çeyrekte yıllık büyümeye en yüksek katkılar, sırasıyla, hizmetler ve sanayi sektörlerinden gelirken, diğer sektörlerin katkısı daha zayıf olmuştur (Grafik 4.1.1). Bu dönemde çeyreklik büyümenin sürükleyicisi hizmetler sektörü olurken; tarım, sanayi ve inşaat sektörlerinin büyümeye katkısı oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır (Grafik 4.1.2). Net vergi kaleminde dönemlik bazda görülen gerilemede son dönemde vergi indirimi şeklinde uygulanan teşviklerin etkili olduğu düşünülmektedir.

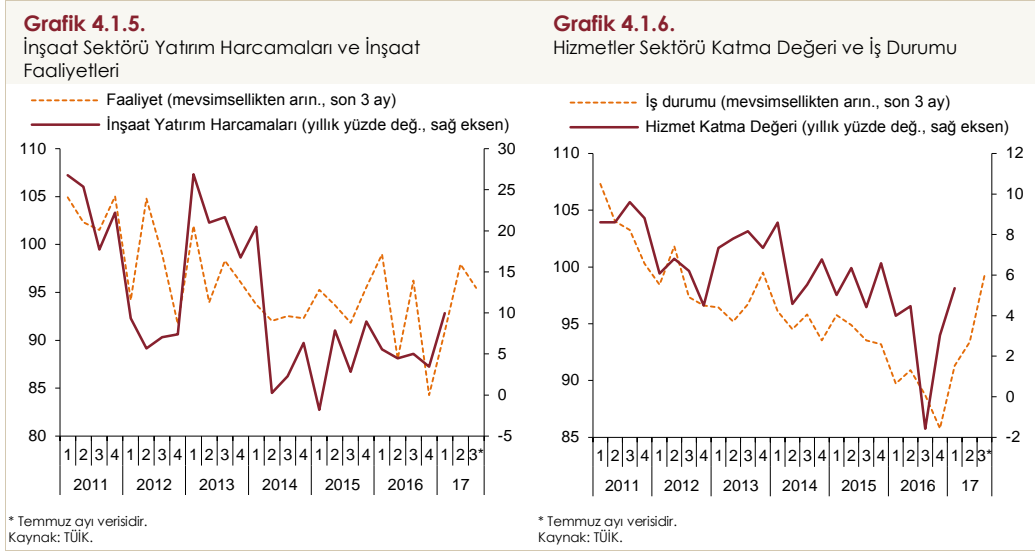

2017 yılı Nisan ve Mayıs aylarına ait sanayi üretimi gerçekleştirmeleri, iktisadi faaliyette ilk çeyreğe kıyasla daha kuvvetli bir görünüme işaret etmektedir (Grafik 4.1.3 ve Grafik 4.1.4). Bununla birlikte, Nisan ve Mayıs aylarında yüksek oynaklık sergileyen "diğer ulaşım araçları" sektörü faaliyeti dışlandığında, sanayi üretimi ana eğiliminin ikinci çeyrekte bir önceki döneme kıyasla daha ılımlı bir artış sergilediği görülmektedir. Nisan-Mayıs döneminde ana metal, kauçuk-plastik, makine-teçhizat, elektrikli teçhizat ve taşıt gibi ihracata yönelik üretim yapan sektörlerin üretimindeki artış eğilimi sürerken, iç talebe yönelik üretim yapan sektörlerin faaliyeti de artan tüketim talebine bağlı olarak ilk çeyreğe kıyasla hızlanmıştır.

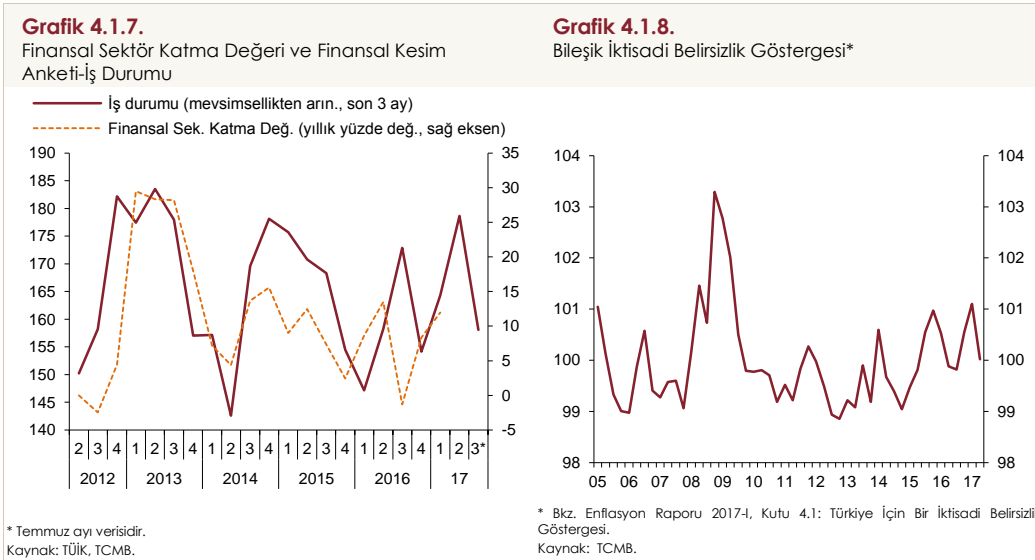
Bu dönemde, ilk çeyreğe kıyasla sermaye malı üretimi yüksek bir oranda artarken, bu artışa diğer ulaşım ve taşıt araçları yüksek katkı yapmıştır. Bu sektörler hariç tutulduğunda sermaye malları üretimi daha ılımlı bir artışla genel yatırım görünümü ile uyumlu bir seyir izlemiştir. Tüketim malları üretiminde ılımlı bir artış olduğu ve bu artışın temel olarak mobilya ve beyaz eşya gibi vergi teşviklerine konu olan sektörlerden kaynaklandığı görülmektedir. Dayanaksız tüketim malları üretimi ise yılın ilk yarısındaki yatay seyrile işgücü piyasası ve iç talepteki toparlanmanın henüz büyük bir ivme kazanmadığını göstermiştir.

Yılın ilk çeyreğinde dönemlik büyümeye önemli katkı sağlayan inşaat yatırımlarındaki olumlu seyrin, devam eden altyapı yatırımları ve konut satışlarındaki artış eğiliminin desteğiyle ikinci çeyrekte de sürmesi beklenmektedir (Grafik 4.1.5). Başta metalik olmayan diğer mineral maddeler imalatı olmak üzere, inşaat sektörüne girdi sağlayan faaliyet kolları da bu görünümü desteklemektedir.

Hizmetlere ilişkin göstergeler, sektör katma değerinde ilk çeyrekte görülen artışın ikinci çeyrekte de süreceğine işaret etmektedir (Grafik 4.1.6). Bu artışın, işgücü piyasası ve iç talepteki iyileşmenin devamıyla birlikte ilk çeyreğe kıyasla daha geniş bir yayılıma sahip olması beklenmektedir. Hizmetler sektörünün önemli bir bileşeni olan ve tüketim talebi ile yakın ilişkili ticaret sektörü katma değerinin iç talepte gözlenen artış doğrultusunda ikinci çeyrekte artması beklenmektedir. Hizmetler sektörünün diğer bir alt kalemi olan finans ve sigorta katma değeri ise bankacılık sektörü faaliyetleri ile yakın ilişkilidir. İkinci çeyrekte temel olarak Kredi Garanti Fonu desteğiyle sağlanan krediler nedeniyle hızlanan finans sektörü faaliyetinin, finans sektörü katma değerine de olumlu yansıyacağı düşünülmektedir (Grafik 4.1.7).

Sonuç olarak, mevcut göstergeler ikinci çeyrekte iktisadi faaliyetin nispeten daha geniş bir sektörel yayılımla güç kazandığına işaret etmektedir. İkinci çeyrekte, sanayi sektörü faaliyetinin hızlandığı görülürken, artan istihdam ve azalan belirsizliklerin desteğiyle iç talepte öngörülen iyileşmenin hizmetler sektörü faaliyetini de desteklemesi beklenmektedir (Grafik 4.1.8).

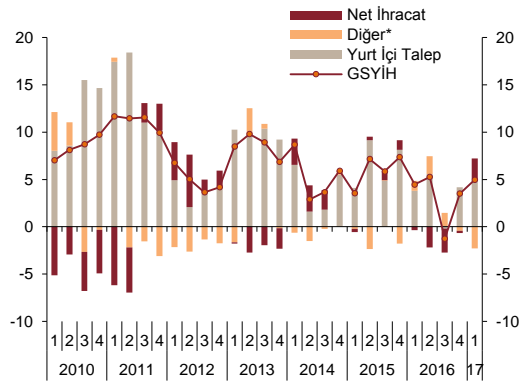
4.2. Talep Gelişmeleri

2017 yılı ilk çeyreğine ilişkin GSYİH verileri harcama tarafından incelendiğinde, nihai yurt içi talebin yıllık büyümeye katkısının bir önceki çeyreğe göre arttığı ve 2016 yılı boyunca büyümeye olumsuz katkı veren net ihracatın ilk defa pozitif katkı yaptığı gözlenmektedir (Grafik 4.2.1). Yurt içi talep bileşenlerinden özel ve kamu tüketimlerinin yanı sıra inşaat yatırımları yıllık büyümenin temel sürükleyicileri olurken, makine-teçhizat yatırımları bir önceki yılın aynı dönemine göre yüksek bir oranda daralmıştır.

Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre, ilk çeyrekte net dış talebin yüksek katkısıyla GSYİH dönemlik bazda artmaya devam etmiştir (Grafik 4.2.2). 2016 yılının son çeyreğinde makro ihtiyati tedbirlerdeki kısmi gevşemeye, otomobilde öne çekilen talebe ve konut ile ilişkili bazı sektörlerdeki olumlu seyre bağlı olarak kuvvetli artış gösteren özel tüketim harcamaları, 2017 yılının ilk çeyreğinde daha zayıf bir seyir izlemiştir. Kamu tüketim harcamaları ise yılın ilk çeyreğinde dönemlik büyümeye güçlü bir destek vermiştir (Grafik 4.2.3). Yatırımlar tarafında ilk çeyrekte inşaat yatırımlarının, teşviklerin de etkisiyle artış eğilimini koruduğu, artan belirsizlik ve Türk lirasındaki değer kaybına bağlı olarak makine-teçhizat yatırımlarındaki zayıf seyrin sürdüğü gözlenmiştir (Grafik 4.2.4).

Grafik 4.2.1.

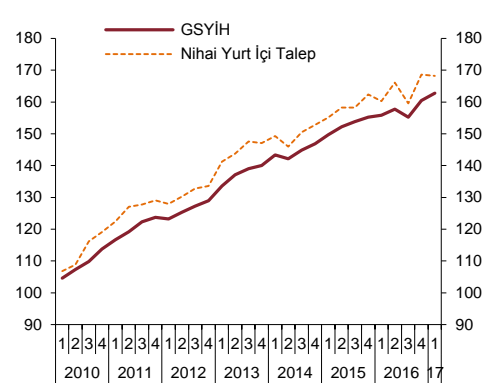
Harcama Yönünden Yıllık Büyümeye Katkılar
(Yüzde Puan)

* Diğer kalemi, stoklar ve zincirleme endeksten kaynaklanan istatistikî sapmayı kapsamaktadır.
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Grafik 4.2.2.

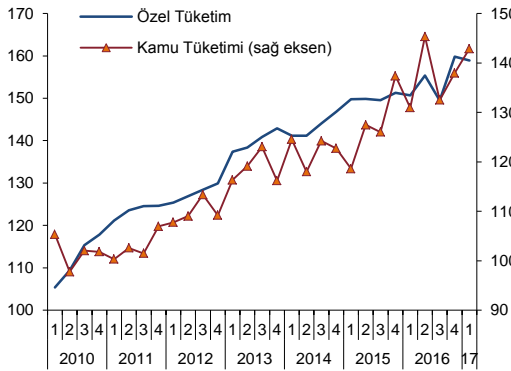
GSYİH ve Nihai Yurt İçi Talep
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2009=100)

Kaynak: TÜİK.

Grafik 4.2.3.

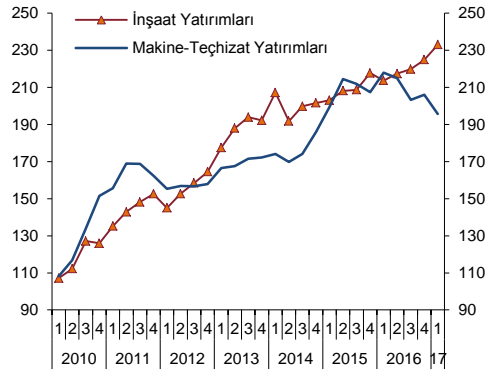
Özel Tüketim ve Kamu Tüketimi
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2009=100)

Kaynak: TÜİK.

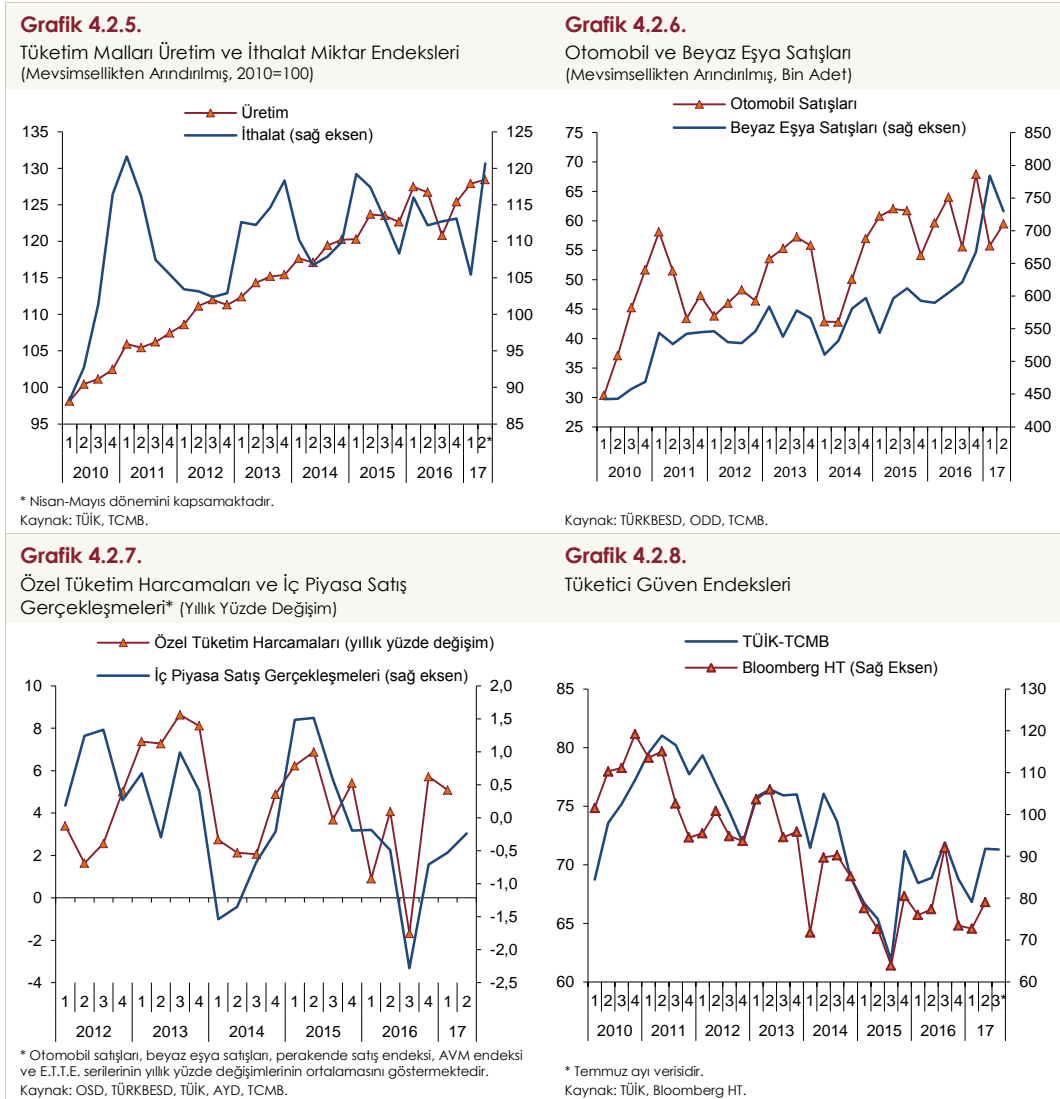
Grafik 4.2.4.

Makine-Teçhizat ve İnşaat Yatırımları
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2009=100)

Kaynak: TÜİK.

2017 yılının ikinci çeyreğinde özel tüketim talebinin ithal mallara yönelik olarak güçlendiği görülmektedir. Nisan-Mayıs dönemi itibarıyla tüketim malları üretimindeki artış eğilimi devam ederken, ithalatında ilk çeyreğe kıyasla kuvvetli bir yükseliş gözlenmektedir (Grafik 4.2.5). 2017 yılı ilk çeyreğinde öne çekilen talebin etkisiyle önemli oranda gerileyen otomobil satışlarında ikinci çeyrekte yeniden artış gözlenmektedir. Beyaz eşya satışlarında ise ikinci çeyrek itibarıyla sınırlı bir zayıflama görülse de satışların 2016 yılına göre oldukça yüksek seviyede olduğu belirtilmelidir (Grafik 4.2.6). İkinci çeyreğe ilişkin satış verileri bir arada değerlendirildiğinde, özel tüketimin ikinci çeyrekte yıllık artışını sürdüreceği tahmin edilmektedir (Grafik 4.2.7). Ayrıca, ikinci çeyrekte tüketici kredilerindeki artış eğiliminin sürmesi ve güven endekslerinde gözlenen iyileşme tüketim talebinin güçleneceği yönünde sinyal içermektedir (Grafik 4.2.8).

Yatırımlara ilişkin göstergeler, yılın ikinci çeyreğinde ılımlı bir toparlanma sinyali vermektedir (Grafik 4.2.9). Belirsizliklerin azalması ve firmaların sabit sermaye yatırım eğilimindeki iyileşme de yatırım talebinde ilk çeyreğe kıyasla daha olumlu bir görünüm sunmaktadır (Grafik 4.2.10 ve Grafik 4.2.11). 2017 yılı ikinci çeyreğinde iç talepteki toparlanmayla birlikte ihracatçı sektörlerle kıyasla diğer sektörlerdeki firmaların yatırım beklentilerindeki iyileşmenin daha belirgin olması, iç talepteki toparlanmanın yatırımları destekleyici etkisine işaret etmektedir. İnşaat sektörüne girdi sağlayan sektörlerden metalik olmayan mineral maddeler ile kauçuk ve plastik ürünlerin üretimindeki artış eğiliminin Nisan-Mayıs döneminde sürmesi, ikinci çeyrekte inşaat yatırımlarındaki olumlu seyrin devam edeceğine işaret etmektedir (Grafik 4.2.12).

Grafik 4.2.9.

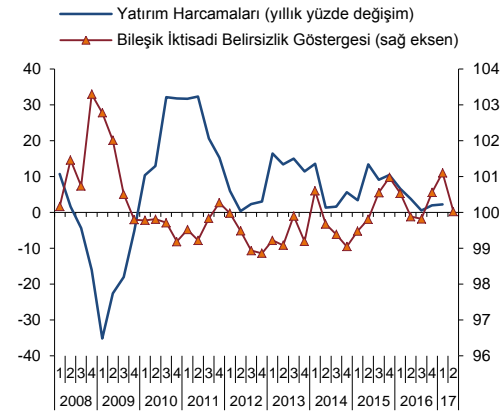
Yatırım Harcamaları ve Yatırım Harcamalarına İlişkin Göstergeler* (Yıllık Yüzde Değişim)

* Sermaye mali ile mineral maddeler üretimi ve ithalatı yıllık yüzde değişimi, ticari araç satışları yıllık yüzde değişimi, konut satışları yıllık yüzde değişimi, inşaat sektörü alınan siparişler, ticari kredi faiz oranı, YP cinsi ticari krediler yıllık yüzde değişimi ve kapasite kullanım oranı (imalat, hizmet, ticaret, inşaat) serilerinin ortalamasını göstermektedir.
Kaynak: TÜİK, TCMB, OSD.

Grafik 4.2.10.

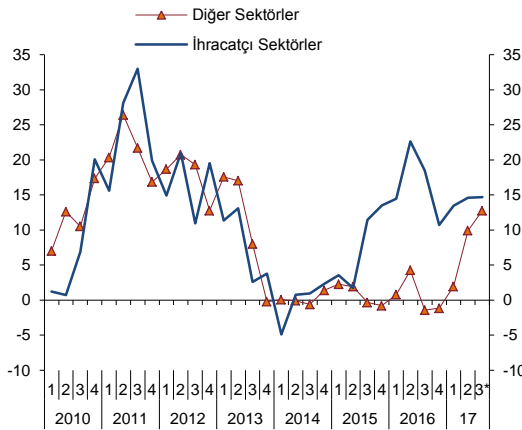
Yatırım Harcamaları ve Bileşik İktisadi Belirsizlik Göstergesi*

* Bkz. Enflasyon Raporu 2017-I, Kutu 4.1: Türkiye İçin Bir İktisadi Belirsizlik Göstergesi. Bileşik İktisadi Belirsizlik Göstergesi yatırımların ortalama iki çeyrekte öncülerdir.
Kaynak: TCMB.

Grafik 4.2.11.

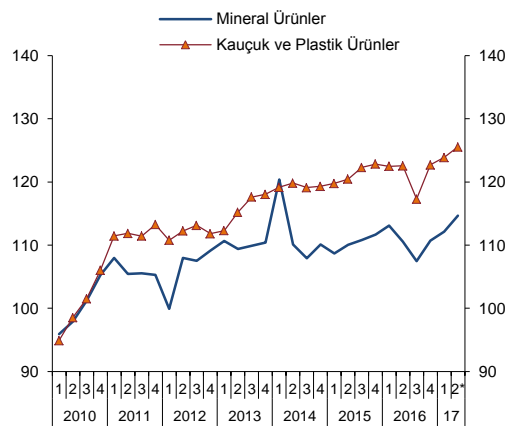
İYA Sektörel Sabit Sermaye Yatırım Eğilimi (Mevsimsellikten Arındırılmış, Yukarı-Aşağı, Gelecek 12 Ay)

* Temmuz ayı verisidir.
Kaynak: TCMB.

Grafik 4.2.12.

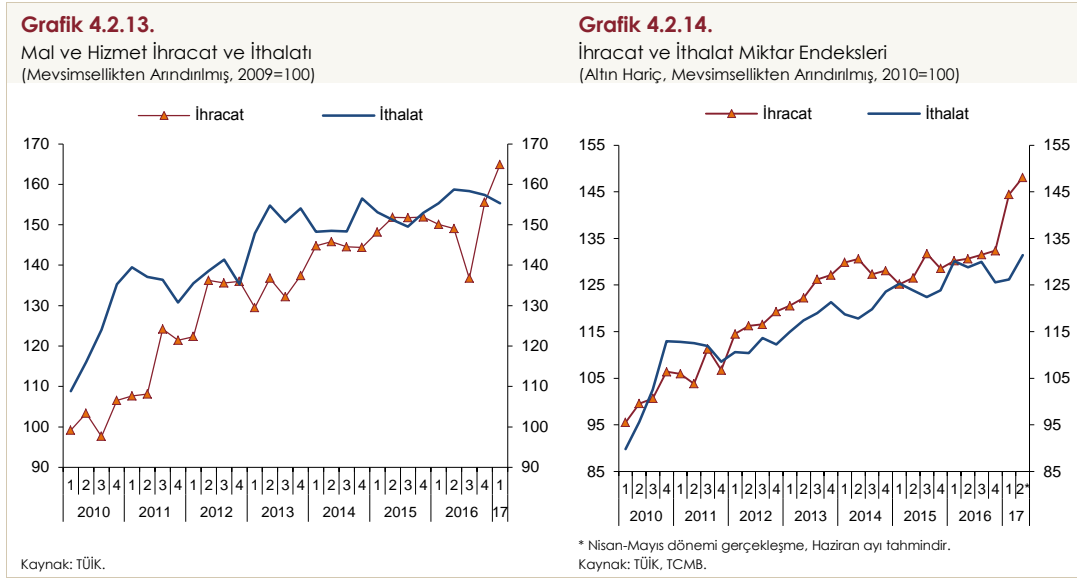
Mineral Maddeler ve Kauçuk ve Plastik Ürünler Üretim Endeksleri (Mevsimsellikten Arındırılmış, 2010=100)

* Nisan-Mayıs dönemini kapsamaktadır.
Kaynak: TÜİK.

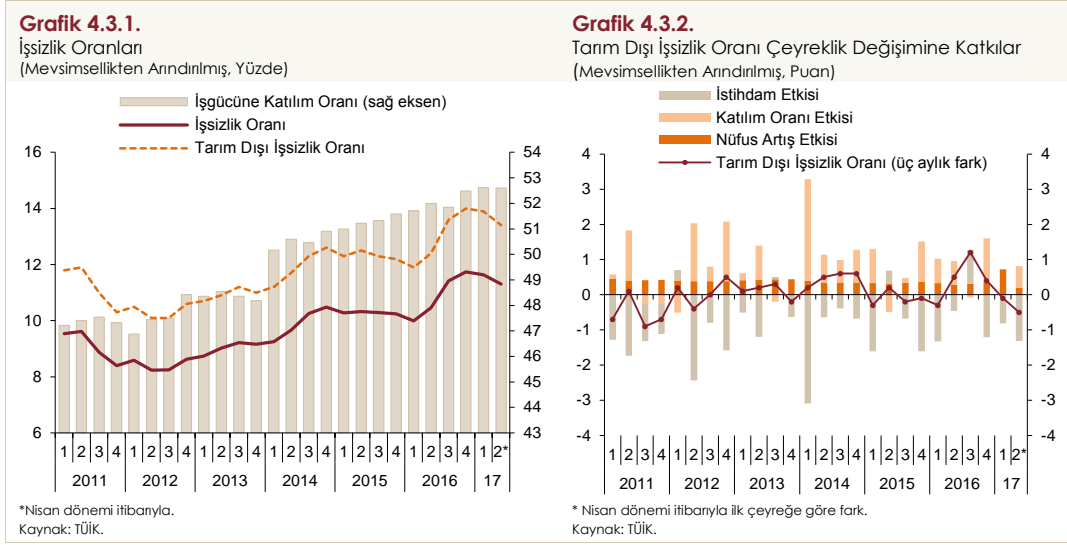
2017 yılı ilk çeyreğinde mal ve hizmet ihracatı güçlü artışını sürdürürken, ithalatı dönemlik bazda gerilemiştir (Grafik 4.2.13). Böylece, ilk çeyrekte net ihracat, çeyreklik büyümeye yüksek bir katkı yapmıştır. Dış ticaret ana eğilimini daha sağlıklı gösteren altın hariç miktar endeksleri, ikinci çeyrekte mal ihracatının kuvvetli seyrini koruduğuna, mal ithalatının ise bir miktar toparlandığına işaret etmiştir (Grafik 4.2.14). Başta AB bölgesi olmak üzere, küresel ekonomideki toparlanma eğilimi ve pazar çeşitlendirme esnekliği, ihracata olumlu katkı sağlamaktadır (Kutu 4.2). Bununla birlikte, iç talep ve ithalattaki toparlanmaya bağlı olarak, ikinci çeyrekte net ihracatın dönemlik büyümeye katkısının zayıflayacağı, yıllık büyümeye katkısının ise yüksek olacağı tahmin edilmektedir.

Özetle, 2017 yılının ilk çeyreğinde iktisadi faaliyetteki toparlanma devam etmiş, yurt içi talepteki ivme kaybına karşılık net ihracat dönemlik büyümeye destek vermiştir. İkinci çeyreğe ilişkin göstergeler, ekonomideki toparlanmanın güç kazandığına ve sektörel yayılımının bir miktar daha arttığına işaret etmektedir (Kutu 4.1). Bu dönemde, iç talep ilk çeyreğe kıyasla daha güçlü seyretmekte ve mal ihracatında sektörler ve ülkeler geneline yayılan hızlı artışlar görülmektedir. Ayrıca, alınan tedbir ve teşvikler ile kamu yatırım harcamalarının da ikinci çeyrekte iktisadi faaliyeti destekleyeceği öngörülmektedir.

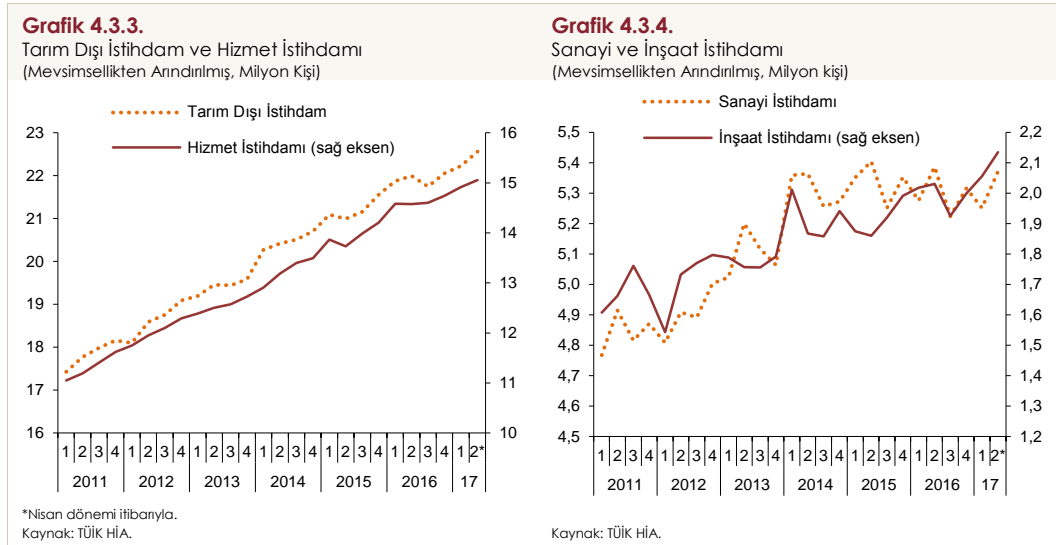

4.3. Emek Piyasası

İşsizlik oranlarında 2016 yılı genelinde gözlenen artış eğilimi 2017 yılıyla birlikte durmuş ve işsizlik oranları gerilemeye başlamıştır (Grafik 4.3.1). Yılın ilk çeyreğinde, mevsimsellikten arındırılmış toplam işsizlik oranı, tarım dışı istihdamdaki artışlar neticesinde bir önceki çeyreğe kıyasla 0,1 puan azalarak yüzde 11,6 olmuştur. İktisadi faaliyetteki toparlanmanın işgücü piyasasına yansımaları yılın ilk çeyreği itibarıyla nispeten sınırlı kalsa da ikinci çeyrekte toparlanmanın güç kazanması ve istihdam artışlarının sürmesiyle birlikte işsizlik oranlarındaki düşüş hızlanmıştır. Mart, Nisan ve Mayıs aylarını kapsayan Nisan döneminde mevsimsellikten arındırılmış toplam işsizlik oranı yüzde 11,3'e, tarım dışı işsizlik oranı ise yüzde 13,4'e gerilemiştir (Grafik 4.3.2).

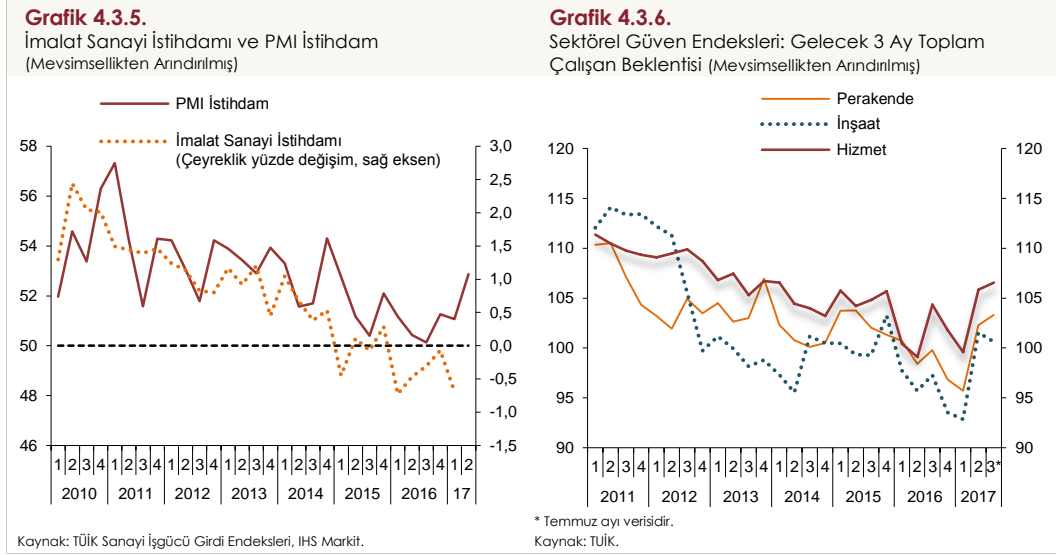
2017 Nisan döneminde tarım dışı istihdam ilk çeyreğe kıyasla yüzde 1,5 artış kaydetmiştir (Grafik 4.3.3). Bu artışa tüm ana sektörler katkı yapmıştır. Bu dönemde, sanayi ve inşaat istihdamı sırasıyla yüzde 2,3 ve yüzde 3,9 oranında artarak ön plana çıkmıştır (Grafik 4.3.4). Hizmet istihdamı ise daha ılımlı bir artış sergilemiştir.

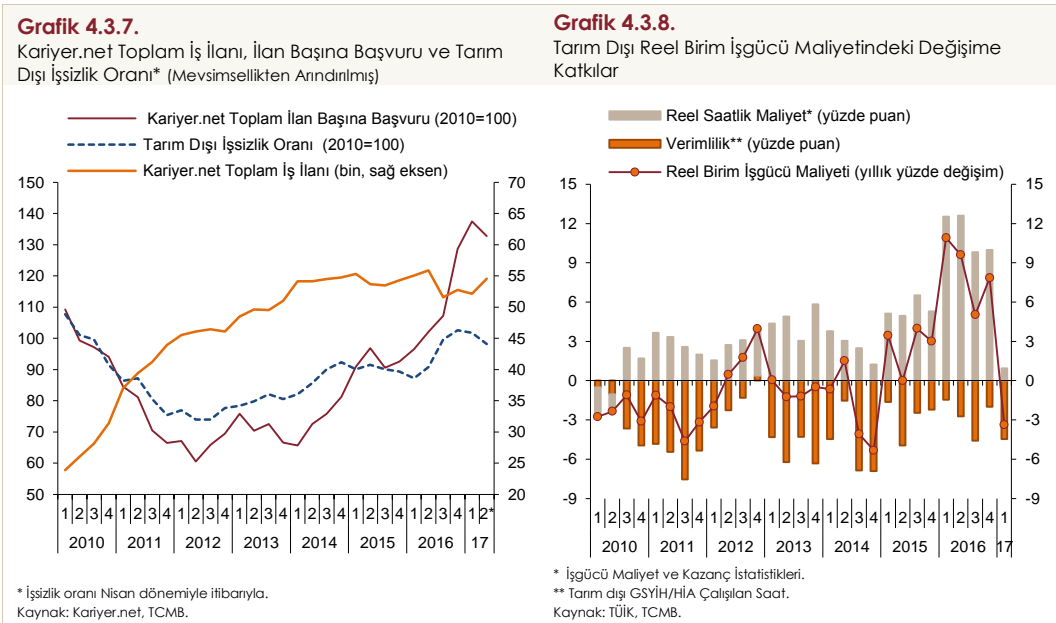
Öncü göstergeler, sektörler geneline yayılan istihdam artışlarının önümüzdeki dönemde de devam edebileceğine dair sinyaller içermektedir. PMI istihdam değeri, yılın ikinci çeyreğinde kayda değer bir ivme kazanarak imalât sanayi sektöründe ilk çeyrekte gözlenen istihdam kayıplarının telafi edilebileceğine işaret etmiştir (Grafik 4.3.5). Benzer şekilde, hizmet, perakende ve inşaat sektörlerine yönelik gelecek üç ay istihdam beklentilerinde de artış kaydedilmiştir (Grafik 4.3.6).

Kariyer.net internet sitesi tarafından sağlanan verilere göre, yeni iş imkânlarının durumunu yansıtan toplam iş ilanları verisinde ikinci çeyrekte toparlanma görülmektedir. Buna ek olarak, işsizlik

oranı ile yakın hareket eden ilan başına başvuru sayısında da 2015 yılı üçüncü çeyreğinden beri ilk kez çeyreklik bazda düşüş kaydedilmiştir (Grafik 4.3.7). Söz konusu öncü göstergeler ışığında istihdamdaki artışların ve işsizlik oranlarındaki düşüş eğiliminin sürmesi beklenmektedir.

2016 yılında yüksek oranlı asgari ücret ayarlamasının etkisi ve verimlilik artışının sınırlı kalmasıyla birim işgücü maliyetlerinde belirgin artışlar kaydedilmiş ve bu gelişme işverene devlet desteğine rağmen enflasyon üzerinde yukarı yönlü etki yapmıştır. 2017 yılında asgari ücret artışının (yüzde 8) geçen seneye kıyasla daha düşük olması ve devlet desteğinin 2017 yılında da sürerek işveren maliyet artışını sınırladığı, ücret kaynaklı maliyet baskılarının bir önceki yıla kıyasla hafiflemesini sağlamıştır. Nitekim 2017 yılının ilk çeyreğinde, hizmet ve sanayi sektörlerinde reel birim ücretler bir önceki yılın aynı dönemine göre önemli bir oranda gerilemiştir (Grafik 4.3.8).

Özetle, 2017 yılı ile birlikte işgücü piyasasında 2016 yılında gözlenen bozulma durmuş, işsizlik oranlarında düşüş kaydedilmeye başlamıştır. Bu düşüş, ikinci çeyrekte sektörel yayılımı artan istihdam artışlarının etkisiyle ilk çeyreğe göre hızlanmıştır. Ekonomideki toparlanmanın güç kazanmasıyla birlikte önümüzdeki dönemde istihdam yansımalarının daha belirgin olması ve işsizlik oranlarındaki düşüş eğiliminin sürmesi beklenmektedir.

4.4. Genel Görünüm

Yakın dönemde açıklanan göstergeler, ekonomideki toparlanmanın güçlendiğine ve iktisadi faaliyete dair aşağı yönlü risklerin zayıfladığına işaret etmiştir. Böylelikle, 2017 yılına ilişkin büyüme görünümü iyileşmiştir. Başta AB bölgesindeki olmak üzere küresel ekonomideki toparlanma eğilimi, turizm gelirlerinin görece olarak istikrara kavuşması, pazar çeşitlendirme esnekliği ve Türk lirasındaki birikimli değer kaybı ihracatı desteklemektedir.

Yurt içi talebe yönelik tedbir ve teşvikler iç talebe çeşitli kanallardan destek vermektedir. Kredi Garanti Fonu desteğiyle kullanılan ticari krediler, istihdam teşvikleri, tüketici kredilerine yönelik makro ihtiyati destek, konut sektörüne sağlanan KDV desteği ile beyaz eşya ve mobilya sektörlerinde uygulanan vergi teşvikleri, ikinci çeyrek itibarıyla daha geniş yayımlı bir büyüme performansına katkı vermiştir. Ekonomideki toparlanmanın işgücü piyasasına yansımalarının belirginleşmesi ve finansal piyasalardaki oynaklığın azalmasıyla birlikte güven kanalı da büyümeyi desteklemektedir. Öte yandan, turizm gelirlerindeki toparlanmanın hızı, gelişmiş ülke para politikalarına ilişkin belirsizlikler, sermaye akımlarının seyri ve jeopolitik gelişmeler, 2017 yılı büyümesi üzerinde aşağı yönlü risk teşkil etmektedir.

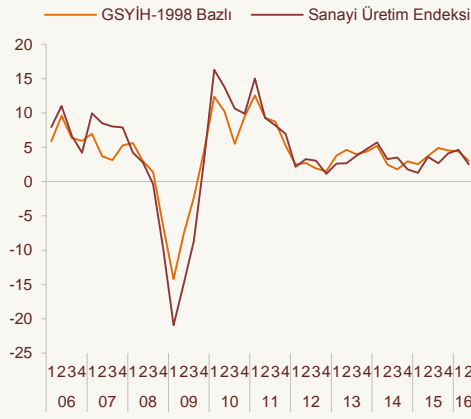
Geniş çaplı teşvik ve tedbirlerle bilançoları desteklenen firmalarda faaliyetin önümüzdeki dönemde de sağlıklı bir şekilde sürdürüleceği öngörülmektedir. Büyümenin istikrar kazanmasıyla, güçlenmekte olan istihdam artışları, gelir kanalından özel tüketim harcamalarını destekleyecektir. Yatırımların ise belirsizliklerin azalması ve güven ortamının pekişmesine bağlı olarak daha kademeli bir toparlama sergileyeceği öngörülmektedir. Bununla birlikte, verilen teşvik ve tedbirlerin bazı harcamaları öne çekmiş olabileceği, dolayısıyla verimlilik artışına yönelik yatırımların yanında istihdam imkânlarını genişletecek yeni yatırımların da önümüzdeki dönem istihdam ve büyüme görünümü açısından belirleyici olacağı değerlendirilmektedir.

Kutu
4.1

Büyüme Tahminleri: Yeni Milli Gelir Serisi ile Bir Uygulama

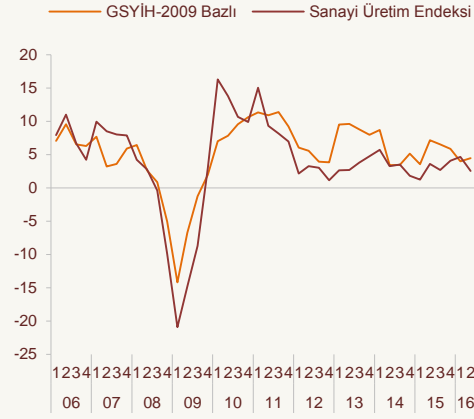
TÜİK, 2016 yılı üçüncü çeyreğinden itibaren 1998 bazlı milli gelir verileri yerine 2009 referans yıllı milli gelir verilerini yayımlamaya başlamıştır. TÜİK, yeni milli gelir serisinde Gelir İdaresi Başkanlığının verilerini girdi almaya başlamış ve hesaplamalarda kullanılan firma kapsamını genişletmiştir. Sonuç olarak, yeni verilerle birlikte milli gelirin gerek nominal seviyesi gerekse reel büyüme oranları yukarı yönlü güncellenmiştir. Ayrıca, milli gelirin hesaplanmasında yeni kalemlerin dâhil edilmesi milli gelir-sanayi üretimi ilişkisini görece zayıflatmış ve tahmin için ek göstergeler arayışına sebep olmuştur (Grafik 1 ve 2). Bu kutuda, yeni dönemde iktisadi faaliyete dair ne tür göstergelerin takip edilmesi gerektiği ve tahmin modellerinde hangi değişkenlerin kullanılmasının faydalı olacağı tartışılmaktadır.

Grafik 1. Sanayi Üretim Endeksi ve 1998 Bazlı GSYİH (Takvim Etkisinden Arındırılmış, Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: TÜİK.

Grafik 2. Sanayi Üretim Endeksi ve 2009 Bazlı GSYİH (Takvim Etkisinden Arındırılmış, Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: TÜİK.

Yeni milli gelir verisini takip ve tahmin etmede faydalı olabilecek göstergeleri belirlemek için geniş kapsamlı bir veri seti oluşturulmuştur.¹ Seriler beş ana başlık altında toplanmıştır: Reel göstergeler (273 seri), anketler (75 seri), finansal veriler (45 seri), fiyat istatistikleri (134 seri) ve bütçe istatistikleri (8 seri). Veri seti oluşturulurken, serilerin belirli dönüşümleri ve türetilmiş veriler de kullanılmıştır. Sonuç olarak, 535 farklı seriyi içeren ana veri seti, örnekleme uzunluğu ve durağanlık durumu gibi ölçütlere göre elenerek 379 değişkene indirilmiştir.

Bir göstergenin milli gelir tahmininde faydalı olup olmayacağı konusunda farklı istatistiklere bakılabilir. Stock ve Watson (2003) çalışmasında, X değişkeninin Y değişkenini tahmin etmede faydalı olup olmadığını anlamak için aşağıda sunulan denklem (1) çerçevesinde bir regresyon yapıp, β_1 parametresinin istatistiki anlamlılığına bakılabileceğini belirtmişlerdir. Bu çerçevede, istatistiki anlamlılığı test etmek için bu denklemde ortaya çıkan t-istatistiği kullanılabilir. Değerlendirmeye alınan 379 değişkenin, denklem (1) kullanılarak elde edilen regresyonlardaki t-istatistiklerinin yaklaşık 170 tanesi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur.

$$Y_{t+h} = \beta_0 + \beta_1 X_t + u_{t+h} \quad (1)$$

¹ Bkz. Günay ve Yavuz (2017).

Bununla birlikte, bir değişkenin tahmin başarısı için istatistiki anlamlılık kadar ekonomik anlamlılık da önemlidir. Stock ve Watson (2003), Denklem (1)'de kullanılan X değişkeninin ekonomik anlamlılığını görebilmek için R^2 değerine bakılabileceğini belirtmişlerdir. Bu göstergenin 1 değerine yaklaşması X değişkeninin Y değişkenindeki hareketin daha büyük kısmını açıkladığını göstermektedir. Milli gelir büyümesindeki hareketin en yüksek kısmını açıklayan değişken için bu değer 0,8 olarak hesaplanmıştır. 1998 bazlı milli gelir verilerinde, R^2 değeri ise 0,95'i geçmekteydi.

Tablo 1. Farklı Ölçütlere Göre Milli Gelirle İlişkisi En Yüksek 10 Değişken

	t-istatistiğine Göre (2006Ç1-2017Ç1)	R^2 Değerine Göre (2006Ç1-2017Ç1)	Örneklem Dışı Tahmin Performansına Göre (2011Ç1-2017Ç1)
Gösterge-1	PMI-Girdi Stoku	İhracat Payı >20 Sektörlerin Üretimi	İhracat Payı >20 Sektörlerin Üretimi
Gösterge-2	İhracat Payı >20 Sektörlerin Üretimi	İmalat Sanayi Üretim	İhracat Payı >40 Sektörlerin Üretimi
Gösterge-3	PMI-İstihdam	Sanayi Üretimi	İmalat Sanayi Üretimi
Gösterge-4	Sanayi Üretimi	İhracat Payı >40 Sek. Üretim	Sermaye Mali Üretimi
Gösterge-5	İhracat Payı >40 Sektörlerin Üretimi	İhracat Payı >20 & <40 Sektörlerin Üretimi	Sanayi Üretimi
Gösterge-6	İmalat Sanayi Üretim	İç Talep Ağırlıklı Sektörlerin Üretimi	Reel İthalde Alınan KDV
Gösterge-7	Sermaye Mali Üretim	Sermaye Mali Üretim	İhracat Payı >20 & <40 Sektörlerin Üretimi
Gösterge-8	İhracat Payı >20 ve <40 Sektörlerin Üretimi	Dış Talep Ağırlıklı Sektörlerin Üretimi	Dış Talep Ağırlıklı Sektörlerin Üretimi
Gösterge-9	Dış Talep Ağırlıklı Sektörlerin Üretimi	Fabrikasyon Metal Ürünleri Üretim	Fabrikasyon Metal Ürünleri Üretim
Gösterge-10	İç Talep Ağırlıklı Sektörlerin Üretimi	Makine ve Ekipman Üretim	Tüketim Malları Üretim

Tablo 1'de yeni milli gelir serisi ile ilişkisi en kuvvetli bulunan 10 göstergenin t-istatistiği ve R^2 değerleri sunulmaktadır. Farklı kıstaslara göre öne çıkan göstergeleri tabloda daha rahat takip edebilmek için her gösterge farklı renkte gösterilmiştir. Sonuçlar, sanayi üretiminin milli gelir ile ilişkisinin halen diğer göstergelere göre daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, doğrudan sanayi üretimi kullanmak yerine sektörlerin ihracat yapısına göre değerlendirilip ağırlıklandırılmasıyla elde edilen türetilmiş verileri kullanmanın analizlerde faydalı olabileceği görülmektedir. Örneğin, ihracat payı yüzde 20'nin üzerinde olan sektörlerle ilişkin üretim verilerinin kullanılması en yüksek R^2 değerini vermektedir.

İlk iki sütunda sunulan t-istatistiği ve R^2 temelli sonuçlar, dönem geneli için değişkenlerin milli gelir büyümesi ile olan ilişkisine dair fikir veriyor olsa da bu ilişkinin zaman içinde değişebileceğini göz önüne bulundurmamaktadır. Bir başka deyişle, β_1 parametresinin büyüklüğü ile istatistiki ve ekonomik anlamlılığı zaman içinde değişebilecektir. Bu çerçevede, Stock ve Watson (2003) değişkenlerin tahmin performansını değerlendirirken örneklem dışı tahmin performansının incelenmesinin faydalı olacağını belirtmişlerdir. Bu yöntemde, bu gösterge ile geçmiş veri kullanılarak tahmin yapılsaydı nasıl tahmin hataları ortaya çıkardı sorusuna cevap aranmaktadır. Bunun için tahminlerin değerlendirildiği dönemdeki çeyrekler için ardışık olarak regresyonlardan tahminler elde edilmektedir.

Tablo 1'de, son sütunda, tek değişkenli modeller kullanıldığında en iyi örneklem dışı tahmini veren 10 gösterge yer almaktadır. Sonuçlar, t-istatistiği ve R^2 değerlerine göre belirlenen göstergelerle en iyi tahmin

performansına sahip göstergelerin farklılaşabileceğine işaret etmektedir. Örneğin dahilde alınan reel KDV gelirleri serisi, t-istatistiği ve R² değerlerine göre oluşturulan en iyi 10 gösterge listelerinde yer almazken, örneklem dışı tahmin performansına göre listeye girmektedir. Sanayi üretimi ile ilgili göstergeler ise farklı ölçütlere göre oluşturulan üç listede de yer almaktadır. Bununla birlikte, Grafik 2'de görüldüğü gibi son yıllarda sanayi üretimi-millî gelir ilişkisinin zayıflamış olması tahmin hatalarının yüksek olmasına neden olmaktadır.

Yeni GSYİH verisi ile sadece sanayi üretimi kullanıldığında tahmin performansının yeterli olmaması nedeniyle, farklı alanlardan verilerin de tahmin modellerinde kullanılması faydalı olabilecektir. Bu çerçevede, büyüme tahminleri için üç değişkenli çok sayıda (yaklaşık otuz bin) model incelenmiştir. Tablo 2'de, farklı dönemlerde en iyi performans gösteren modellerde yer alan değişkenler sunulmaktadır. Tablo oluşturulurken, 2011Ç1-2017Ç1, 2011Ç1-2013Ç4 ve 2014Ç1-2017Ç1 dönemlerinde en iyi performans gösteren ilk 100 model tespit edilmiştir. Bu modellerde yer alan göstergeler listelenerek her bir dönem için en çok tekrar eden ilk 10 değişken tabloda gösterilmiştir. Bir göstergenin farklı dönemlerdeki en iyi modellerde görece sık tekrar ediyor olması, gösterge ile millî gelir büyümesi arasındaki ilişkinin istikrarlı olduğuna işaret edebilecektir.

Tablo 2: En İyi Performans Gösteren İlk 100 Modelde Yer Alan Değişkenlerin Sıklığı (İlk 10 Değişken İçin)

Dönem: 2011Ç1-2017Ç1	Kaç Modelde Yer Alıyor	Dönem: 2011Ç1-2013Ç4	Kaç Modelde Yer Alıyor	Dönem: 2014Ç1-2017Ç1	Kaç Modelde Yer Alıyor
Reel İthalde Alınan KDV	92	Reel İthalde Alınan KDV	65	Kağıt ve Kağıt Ürünleri.	73
İhracat Payı >20 Sektörlerin Üretimi	24	PMI-Girdi Stoku	53	İşlem Görmemiş Yakıt İthalatı	28
PMI-Girdi Stoku	20	PMI-İstihdam	15	İhracat Payı <20 Sektörlerin Üretimi	24
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	18	Reel Vergi Gelirleri	15	Reel Vergi Gelirleri	19
İmalat Sanayi Üretimi	18	Katı Yakıtlar İthalatı	15	Reel İthalde Alınan KDV	19
PMI-İstihdam	13	İhracat Payı >40 Sektörlerin Üretimi	13	Bireysel Tahsilli Gecikmiş Alacak Oranı	18
İhracat Payı >40 Sektörlerin Üretimi	9	Tüketici Kredisi Faiz Değişimi	12	Ham Petrol ve Doğalgaz İthalatı	16
Tüketim Malları Üretimi	9	Dayanıklı Tüketim Üretimi	9	Dayaniksız Tüketim Üretimi	10
Reel Vergi Gelirleri	8	İhracat Payı >20 Sektörlerin Üretimi	8	Taşıtlar Üretimi	8
Tekstil Ürünleri Üretimi	8	Taşıtlar Haric Sermaye Malları Üretimi	8	Toplam Tahsilli Gecikmiş Alacak Oranı	8

Sonuçlara göre, ithalde alınan KDV ve reel vergi gelirleri göstergeleri en iyi modellerde oldukça sık yer almaktadır. Bunun sebebinin, yeni millî gelir hesaplamalarında firma verilerinin kullanılmaya başlaması olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, önümüzdeki dönemde ekonomiyi izleme ve millî gelir tahmininde, vergi gelirlerini daha etkin kullanma yöntemlerinin araştırılması faydalı olabilecektir.

Tabloda dikkat çeken bir başka gözlem, 2011-2013 dönemi için tüketici kredisi faizindeki değişim, 2014-2016 dönemi için ise tahsilli gecikmiş alacaklar oranı serilerinin en iyi tahmini veren modellerde bulunmasıdır (Tablo 2). Bu gözlem, finansal koşulların büyüme tahminindeki açıklayıcı gücünün artmış olabileceğine işaret etmektedir. Ancak, değerlendirilen dönemin kısa olması nedeniyle, bu konuda daha sağlıklı çıkarımlar yapabilmek için daha uzun zaman serilerine ihtiyaç duyulduğu not edilmelidir. Mevcut analizler, millî gelir tahmininde finansal koşullara dair göstergelerin bilgi değerinin artmış olabileceğine işaret etmektedir.

Sanayi üretimine ilişkin verilerin kullanımı konusunda ise sektörel gelişmelerin daha yakından takip edilmesi gerektiğine yönelik bulgular elde edilmiştir. 2011-2013 döneminde ihracat payı yüzde 20'den fazla olan sektörler üretiminin çok değişkenli modellerde öne çıktığı, 2014Ç1-2017Ç1 dönemi için ise ihracat payı yüzde 20'den az olan sektörlerle ilişkin üretim verilerinin kullanılmasının önem taşıdığı görülmektedir. Bu gözlemler, talep kompozisyonuna göre (iç/dış talep) sanayi üretimi verilerinin tahmin modellerinde farklı şekilde kullanılmasının daha faydalı olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim sektörel dağılıma göre aynı üretim değerinin farklı bir katma değer karşılığı olabilecektir.

Sonuç olarak, tek değişkenli ve üç değişkenli modellerden elde edilen bulgular, 2009 referans yıllık milli gelirin takibi ve tahmininde, bütçe verileri, finansal göstergeler ve sanayi üretimine dair sektörel detayların faydalı olabileceğine işaret etmektedir. Hâlihazırda TÜİK, sanayi üretimi, sanayi ciro ve perakende satışlar gibi kısa dönemli iş istatistiklerinin, Gelir İdaresi Başkanlığı ile SGK verileri kullanılarak 2018 yılında güncelleneceğini açıklamıştır. Bu istatistiklere dair milli gelire uyumlaştırma çalışmaları, önümüzdeki dönemde tahmin performansını olumlu etkileyecektir.

Kaynakça

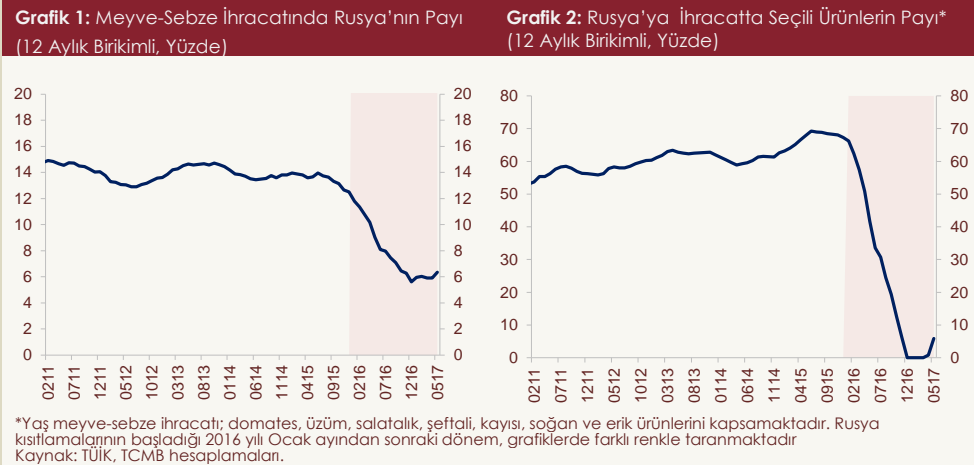
- Günay, M. ve A.A. Yavuz, 2017, Milli Gelir Verilerindeki Güncelleme Sonrası Kısa Dönemli Tahmin Modellerinin Yenilenmesi, devam eden çalışma.
- Stock, J. ve M. Watson, 2003, Forecasting Output and Inflation: The Role of Asset Prices, *Journal of Economic Literature*, 41(3): 788-829.

Kutu
4.2

Türkiye'nin İhracatının Dış Talep Şoklarına Dayanıklılığı: Yaş Meyve ve Sebze Örneği

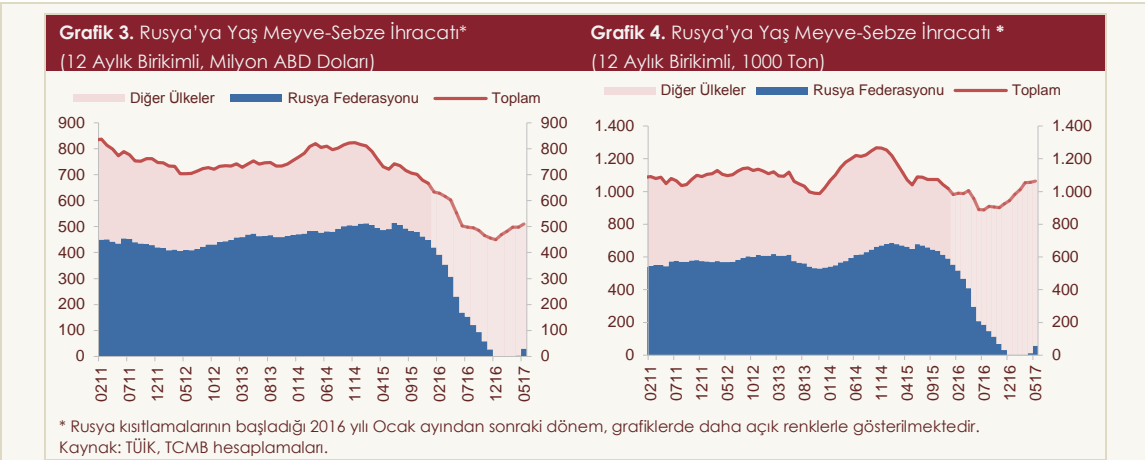
Küresel kriz sonrası dönemde, Türkiye'nin ihracatı, jeopolitik gelişmeler, düşen ham petrol fiyatları ile beraber enerji ihraç eden ülkelerin iktisadi faaliyetlerindeki yavaşlama ve AB borç krizi kaynaklı olarak dış talep şoklarına maruz kalmıştır. Ancak, söz konusu dış talep şoklarına rağmen, bu dönemde, Türkiye'nin ihracatı sürekli olarak artış eğiliminde olmuştur. Bu durum, ihracatçı firmaların, ürünlerini olumsuz talep koşullarının ve jeopolitik sorunların yaşandığı bir pazardan, söz konusu etkilerin görece az yaşandığı pazarlara kaydırarak olumsuz etkileri telafi edebildiklerine işaret etmektedir. Nitekim, AB kaynaklı dış talep koşullarının olumsuz seyrettiği 2008-2012 döneminde Türk firmaları krizden daha az etkilenen ODA ülkelerine yönelebilmştir. Aynı şekilde, Türkiye'nin jeopolitik sorunlar yaşadığı Rusya ve Irak'taki pazar payları 2014 yılından bu yana azalma eğiliminde iken, AB ülkelerindeki pazar payı 2014 yılı başından bu yana sürekli artmaktadır.² Bu kutuda Türkiye ihracatının dış talep şoklarına dayanıklılığı, Rusya'ya ihraç edilen yaş meyve ve sebze örneği üzerinden tartışılacaktır.

Bilindiği üzere 2015 yılı sonunda Rusya, Türkiye'den başta yaş meyve ve sebze olmak üzere bazı ürünlerin ithalatına kısıtlamalar getirmiştir. Rusya, meyve ve sebze ihracatında Türkiye'nin Almanya'dan sonra en büyük ticaret ortağıdır (Grafik 1). Meyve ve sebze ihracatında Rusya'nın pazar payı 2015 yılında yaklaşık yüzde 14 seviyesinde iken, bu oran 2016 yılında yüzde 6 seviyesine kadar düşmüştür. Söz konusu kısıtlamalardan en çok etkilenen ürünler arasında domates, üzüm, salatalık, şeftali, kayısı, soğan ve erik ön plana çıkmaktadır. Söz konusu ürünlerin Rusya'ya yapılan toplam meyve ve sebze ihracatı içindeki payı, kısıtlamalardan önceki dönemde yüzde 70 civarında iken, 2016 yılında bu oran sıfır olmuştur (Grafik 2).

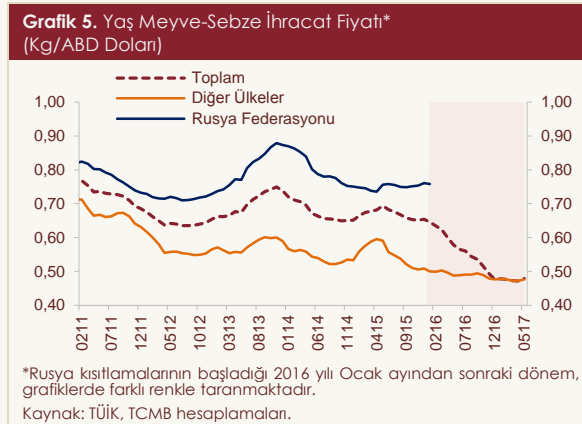

Grafik 3 ve 4, seçili ürünlerde Türkiye'nin Rusya ve diğer ülkelere yaptığı ihracatı sırasıyla cari fiyatlar ve miktar olarak göstermektedir. 2015 yılı Aralık ayında, Türkiye'nin seçili ürünlerdeki 667 milyon ABD doları tutarındaki yıllık ihracatının 450 milyon ABD doları (yüzde 67'si) Rusya'ya gerçekleştirilmiştir. Yaptırımların başladığı 2015 yılı Aralık ayı ve sonrasında Rusya'ya yapılan yıllık ihracat hızlı bir şekilde azalmış ve 2016 yılı Aralık ayı itibarıyla sıfıra inmiştir. Aynı dönemde, Türkiye'nin seçili ürünlerdeki toplam yıllık ihracatında ise 217 milyon ABD doları düşüş kaydedilmiştir. Cari fiyatlarla değerlendirildiğinde, Rusya kaynaklı düşüşün yarısından fazlasının diğer ülkelere yapılan ihracatın arttırılmasıyla telafi edildiği gözlenmektedir.

² Daha detaylı analiz için "Son Dönemde Türkiye'nin İhracat Pazar Paylarındaki Farklılaşma", Enflasyon Raporu, 2016-1, Kutu 4.1

İhracat talebine gelen söz konusu şokun olumsuz etkilerinin hangi ölçüde telafi edildiğinin daha iyi anlaşılması için, miktar olarak yıllık ihracat gelişmelerinin ele alınması gerekmektedir. 2015 sonu itibarıyla seçili ürünlerde Türkiye'nin toplam ihracatı yaklaşık 1 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu miktarın, yaklaşık yüzde 60'ı Rusya'ya yapılan ihracattan oluşmaktadır. Yaptırımlar sonucunda Rusya'ya yapılan yıllık ihracatın 2016 yılı Aralık ayında tamamen durmasına karşın, toplam yıllık ihracat neredeyse değişmemiştir. 2011-2015 döneminde toplam ihracatın seyirinde belirgin bir değişiklik olmadığı göz önüne alındığında, yıllık ihracatta gözlenen Rusya kaynaklı düşüşün tamamına yakınının diğer ülkelere yapılan ihracatın artırılması yoluyla karşılandığı gözlenmektedir.

Miktar olarak Türkiye'nin seçili ürünlerdeki ihracatının, söz konusu talep kaynaklı şoka dayanıklılığının yüksek olduğu görülmektedir. Buradan, kısıtlamalar sonrası dönemde cari fiyatlarla toplam yıllık ihracatta gözlenen düşüşün fiyat değişimlerinden kaynaklandığı sonucuna varılmaktadır. Seçili ürünlerde Rusya'ya yapılan ihracatın birim değeri tarihsel olarak diğer ülkelere kıyasla yüksektir. Bu çerçevede, Rusya'ya yapılan ihracatın sona ermesi sonucu ihracatçıların diğer ülkelere yönelmesi seçili ürünlerdeki ihracat fiyatlarını aşağıya çekmiştir (Grafik 5).

Sonuç olarak, Rusya'nın Türkiye'den yaş meyve ve sebze ürünleri ithalatına getirdiği kısıtlamalara rağmen Türkiye'nin miktar cinsinden toplam yaş meyve ve sebze ürünleri ihracatı değişmemiştir. Bu durum, yaş meyve ve sebze örneğinde ihracatçı firmaların karşılaştığı negatif dış talep şoklarının etkilerini mevcut veya yeni pazarlara yönelerek telafi edebildiklerine işaret etmektedir. Diğer taraftan, 2017 yılında Rusya'nın ilgili ürünlerdeki kısıtlamaları tedrici olarak kaldırması ile beraber gerek bu ülkeye ihracatın gerekse toplam yaş meyve ve sebze ihracatının miktar ve değer cinsinden artması beklenmektedir.